

Spor af fladpander i Danmark eller arkæologiens flyvende tallerkener ?

Niels Schrøder, Roskilde Universitets Center

For tiden er der i Europa en stor interesse for vor verdensdels tidligste beboere, herunder hvor langt mod nord disse neandertal mennesker (fladpander) nåede at komme. Medens man efterhånden har anerkendt deres tilstedeværelse i England og Nordtyskland er deres evt. tilstedeværelse i Danmarks forhistorie stadig stærkt om-diskuteret. Jeg er ikke arkæolog, men jeg vil dog her påstå, at de vidnesbyrd som amatør-arkæologen Erik Madsen i 1960'erne fremdrog i meget høj grad sandsynliggør, at disse folk levede her for ca. 120.000 år siden.

Arkæologiske spor

Den 27.10.1963 skrev Rigsantikvar P.V. Glob en kronik i Berlingske Tidende, med titlen "Arkæologiens flyvende tallerkener".

Kronikken begynder med dette afsnit:

"Med års mellemrum dukker i dagspressen meddelelser op om, at istidsmandens redskaber er fundet, at neandertalmandens tilstedeværelse er fastslået, tidsgrænsen for Danmarks første beboelse rykket mere end 100.000 år tilbage. Og næsten altid har disse sensationelle meddelelser vist sig ved nærmere efterprøve at være forkerte, hvilende på utilstrækkeligt kendskab både til vore egne

hjemlige oldsager og geologi og i endnu højere grad til de vest-europæiske istidskulturer, hvortil der altid henvises."

Året før havde Erik Madsen publiceret en artikel "Primitiv flintkultur ved Isefjord" *Årb. Nord. Oldkynd. Hist.* (1962). Her beskriver Erik Madsen fund af en mærkelig "gammeldags" redskabskultur nord for det lille fiskeleje Ejby havn ved Isefjordens SØ kyst. Der er fundet mange hundrede stykker. Stykkerne lå spredt mellem de fra klinten nedstyrtede sten.

Da redskaberne syntes fremmede inden for det hidtil kendte fundstof, foretog Madsen i 1960-62 rejser til Nordtyskland og England hvor de hidtil nordligste "neandertal" kulturer var fundet. Her viste der sig en bemærkelsesværdig lighed mellem Isefjord fundene og henholdsvis den nordtyske Altona-kultur og den sydengelske Clactonien kultur. (Dette fremgår af Madsens artikel; men det fremgår også af udsagn fra Dr. A. Rust og Dr. J. Wymer, som endvidere i nogle af deres senere bøger takker Erik Madsen for samarbejdet. Rust og Wymer var begge oprindeligt amatørarkæologer, men er i dag almindeligt anerkendt som de personer der har givet de største bidrag til erkendelsen af de gammelpalæolitiske kulturer i hen-

holdsvis Nordtyskland og Syd-england.)

Glob støttede faktisk Madsens i hans videre arbejde, og selvom den mistillid til amatørarkæologernes arbejde, som Glob såede ved sin kronik ikke var møntet på Madsens arbejde, har man fra autoritative museumskredse, efterfølgende kunne iagttage en betydelig skepsis overfor Madsens fund. F.eks. rettede jeg sidste år en forespørgsel til Nationalmuseet, for at høre om man der havde opbevaret nogle af Madsens fund fra Ejby. Her fik jeg det svar, at man dels ikke længere havde nogle genstande fra fundet, og dels havde evalueret materialet i 1970'erne, og på det grundlag ikke havde grund til at antage, at der var tale om beviser for, at der havde levet mennesker her før sidste istid.

Geologiske spor

Madsen var til fulde klar over, at det var en svaghed, at hans fund var gjort på sekundært leje. Han mente derfor (i 1962) at den "udprægede koncentration af fund, som er gjort på et ret afgrænset område berettiger imidlertid til den antagelse, at stykkerne enten kan være udvasket af klinten, eller de kan være bløtlagt ved de jordskred som i tidens løb har fundet sted. -- Efter det foreliggende er der følgelig grund til at antage, at >

redskaberne kan hidrøre fra moræneklinten, hvorfor det vil være af stor betydning at finde dem her "in-situ".

Madsen gik følgelig i gang med omfattende udgravninger af klinten. Og skrev efterfølgende artiklen. "En arkæologisk-geologisk undersøgelse af klinten ved Ejby Bro, Isefjord" *Medd. Dansk Geol. Foren.* (1968). Madsens udgravninger viste, at klinten består af to ca. 10 meter tykke morænebænke adskilt af en strandaflejring med sten og skaller samt et overliggende (flyve)sandlag (i alt ca. 1-1.5 m.).

På baggrund af analyse af skallerne lykkes det endvidere at bestemme strandaflejringen til at være af Eem alder (sidste mellemistid). Endelig lykkes det Madsen at fremdrage tre stykker i strandaflejringen (se foto), der i høj grad ser ud som menneskeværk.

Medens arkæologerne havde svært ved godtage Madsens resultater, har der aldrig fra geologisk side været stillet spørgsmål til hans resultater. Alligevel synes noget af den arkæologiske mistillid at have smittet af på de geologiske resultater. Man har således i de senere år set flere sammenstillinger af Eem-tids viden hvor Madsens resultater ikke er nævnt, - og det på trods af at der ikke kendes andre lokaliteter hvor strandaflejringer fra perioden kan studeres.

En anden grund til at Ejby lokaliteten har været på vej i glemmebogen er den kraftige vegetation på klinten. Det er ikke en velegnet ekskursionslokalitet.

Kort efter udgravningerne sluttede har græs og buske igen dækket klinten og der skal gøres et betydeligt gravearbejde for at finde de spændende lag.

På et geologisk feltkursus i okt. 1998 lykkedes det dog nogle Nat-Bas studerende fra RUC at genfinde Eem-laget. Og en projektgruppe foretog en detaljeret geologisk analyse af laget med nye metoder, som til fulde bekræftede Madsens resultater (I.E.

Bode m.fl.: Eemtidaflejring - NATBAS, RUC, foråret 1999). Bl.a. anvendtes i samarbejde med Nordisk Laboratorium for Luminescensdatering -RISØ, Optisk Stimuleret Luminescens (OSL) på sedimenterne. Luminescens-dateringsmetoder kan bestemme, hvornår et sediment sidst har været udsat for dagslys, dvs. hvornår sedimentet er blevet dækket.

OSL målingerne af sedimenterne fra Ejby gav flg. resultater. Den nedre moræne kom ud med en alder på 142.000 ± 11.000 år Eem strandaflejringen med 121.000 ± 8.000 år Det overliggende (flyve)sand med 40.000 ± 6.000 år

Erik Madsen under udgravningen ved Ejby

Alt i alt overraskede gode resultater, der ganske bekræfter de ældre vi i de senere år har fået fra studier af iskerner og boringer i havbunden.

Sporerne skræmmer

Ser vi i dag på Madsens Ejby undersøgelser, må vi konkludere at hans Geologiske resultater nu kan regnes som etablerede kendsgerninger; men at der stadigvæk blandt de professionelle danske arkæologer findes en betydelig skepsis. Desværre fandt Madsen ikke under udgravningen en fladpandet hovedskal, da det nok mindst er noget sådant, der skal til for at overbevise de arkæologiske ▽

autoriteter. Imidlertid kan alene geologi og sandsynlighedsregning give os andre vægtige indici for, at Madsen faktisk har fundet en ca. 120.000 år gammel neandertaler boplads ved Ejby.

Der findes langs de danske kyster meget få lokaliteter hvor aflejringer fra Eem-tiden er kendt,

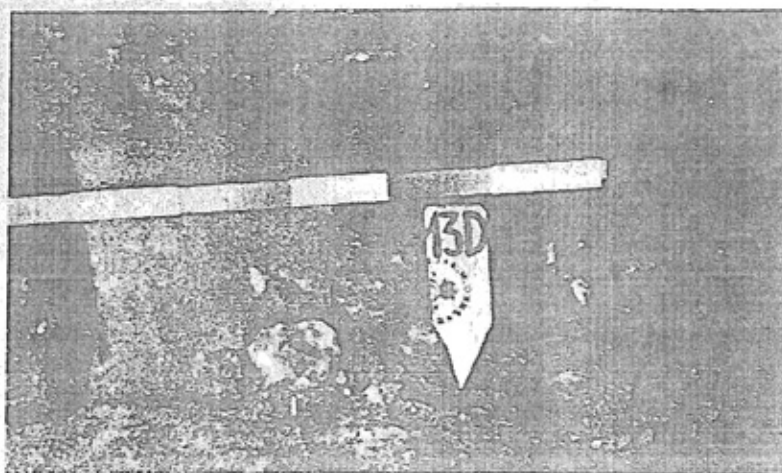
og heraf er det kun Ejby lokaliteten, der vidner om et miljø (strandzonen), der ville være velegnet som boplads i det ellers skovdækkede Eem-tids Danmark.

Det er dog usandsynligt, at på de 200 meter kyst hvor der er fundet langt de fleste danske gammelpalæolitiske fund, også findes det eneste kendte Eem-miljø, som kunne have været beboet, uden at der er en sammenhæng.

Når man påtænker at vi har mere end 7400 km kyst, er sandsynligheden for et sådant "tilfældigt" sammentræf under 0.00003.

I et lille land som Danmark kan det dog være svært at få anerkendt opdagelser, der ikke falder i tråd med de kompetente autoriteters bedste skøn. Netop når det gælder diskussion af vidnesbyrd om mennesker tilstedeværelse før sidste nedisning skræmmer sporene.

Går vi hundrede år tilbage fra Madsens udgravninger i 1960erne - til 1860erne - kommer vi til en tid hvor Danmarks

Et af de fundne "in-situ" stykker (skraber?), der viser stærke tegn på menneskelig bearbejdning.

verdensberømte naturhistoriker Japetus Steenstrup var overordentlig anerkendt for sine studier af moser og køkkenmøddinger og deres indhold af spor af mennesker. Som leder af Naturhistorisk Museum havde Steenstrup også fået indsendt mange tænder fra de mammutter der tidligere levede i Danmark.

Ved at undersøge fundomstændighederne erkendte Steenstrup, at medens de mose og strandaflejringer hvor man havde set tegn på menneskeværk alle lå oven på den øverste moræneaflejringer, stammede mammuttænderne alle fra sand- og gruslag under den øverste moræne, hvor han ikke fandt spor af mennesker. Steenstrup anså det derfor bevist, at menneskene ikke levede samtidigt med mammutten.

Selvom Steenstrup i Tv-serien "Bryggeren" blev ganske sympatisk fremstillet, var han dog ikke uden ubehagelige træk. Kalundborgkøbmanden O. Lund som kendte Steenstrup i sin ungdom, fortæller i "Af livet i den gamle købmandsgaard" i

"Fra Holbæk Amt 5, 1911", om hvordan Steenstrup næsten ikke var til at rokke fra sine meninger. "Når han endelig til sidst blev nødt til at give os ret, gjorde han det kun med det forbehold, at det kunde dog måske alligevel godt være, at hans Mening var den rigtige."

Steenstrups stædighed sås tydeligt, da man i landene syd for os netop i 1860erne begyndte at finde mammutter og mennesker i de samme lag.

Han brugte uden blusel alle midler for at bortforklare de ellers oplagte fundomstændigheder. Ja selv da Lartet i Madeleinehulen fandt 5 elfenbenstykker der kunne sættes sammen til en plade, der viste en tegning af en mammut, tøvede Steenstrup ikke med at så tvivl om fundets autensitet. Han skrev f.eks. at "Netop den Omstændighed, at et mærkeligt Fund af denne slags ikke staar uden al Mistanke om, at en skuffelse muligen kan have fundet sted, er det, der desværre berøver den under Lartets og Christys udgravning af Madeleinehulen fremkomne Afridsning af en Elephant dens videnskabelige Betydning som sikkert Vidnesbyrd om, at Mammuthen levede her sammen med rensdyrtidens befolkning. Uden denne Mistanke vilde Mammuthens Samtidighed med Mennesket være fuldt bevist, -"

Niels Schrøder □